

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА**

Арсененко Ірина Анатоліївна

УДК 911.3:30:338.48(477.64)(043.3)

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ТУРИСТСЬКО-ЕКСКАРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ**

11.00.02 – економічна та соціальна географія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної і соціальної географії та методики навчання географії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат географічних наук, професор
Сажнєва Наталя Михайлівна,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри економічної і соціальної географії
та методики навчання географії

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Бейдик Олександр Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри країнознавства та туризму

доктор географічних наук, професор
Дергачов Володимир Олександрович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України, м. Одеса,
завідувач відділу вільного підприємництва

Захист відбудеться ” 15” жовтня 2010 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.051.03. в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова за адресою: 65058, м. Одеса, Шампанський пров., 2, ГГФ, ауд. 110.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Автореферат розісланий ” 9 ” жовтня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук, доцент

Л. В. Хомич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У статті 6 Закону України „Про туризм”, проголошено, що одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки й культури є туризм. Розвиток туризму є важливим чинником підвищення добробуту та якості життя мешканців Запорізького регіону. Його економічному розвитку сприятиме зростання кількості підприємств задіяних у туристсько-екскурсійному обслуговуванні, що надасть можливість поповнити дохідну частину місцевих бюджетів і створити додаткові робочі місця. Важливими чинниками, які впливають на розвиток туристсько-екскурсійної діяльності (ТЕД) та різноманіття її типів і видів є природні, культурно-історичні і соціально-економічні ресурси регіону, а також наявність території та об'єктів природно-заповідного фонду.

Розробка науково-методологічних засад, реалізація їх на практиці, створення оптимальних умов для організації ТЕД у регіоні сприятиме ефективному використанню туристсько-екскурсійного потенціалу території, зниженню надмірного навантаження на ландшафти традиційних туристсько-рекреаційних місцевостей, задоволенню регіональних і локальних інтересів. Особливо актуальним це питання є для індустріальних регіонів, таких як Запорізький.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах наукових тем кафедри економічної і соціальної географії та методики навчання географії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького „Економічні та суспільно-географічні проблеми сталого розвитку рекреаційного комплексу півдня України” (номер державної реєстрації 0101U008215, 2001-2003 рр.) автором виконувався розділ: „Територіальна організація туристсько-екскурсійних маршрутів в суспільно-рекреаційній системі Мелітопольщини”; „Географічні аспекти індикативного планування регіонального розвитку Запорізької області та суміжних територій” (номер державної реєстрації 0104U002462, 2004-2006 рр.) автором виконувався розділ „Індикативне планування туристсько-екскурсійного обслуговування в суспільно-територіально-рекреаційній системі Запорізької області”, а також „Сучасні соціальні аспекти дослідження Запорізького регіону: теорія, практика, методика” (номер державної реєстрації 0107U004656, 2007-2009 рр.) автором виконувався розділ „Територіальна організація туристсько-екскурсійної діяльності Запорізької області”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування науково-методичних засад розвитку ТЕД у Запорізькому регіоні в контексті його функціональної і територіальної організації, виявлення проблем і стратегічних напрямів розвитку.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- розкрити наукову сутність поняття ТЕД і розробити її класифікацію;
- деталізувати структуру туристсько-екскурсійних ресурсів;
- обґрунтувати зміст і функції туристсько-екскурсійного потенціалу;
- дати оцінку інтегрального туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону;
- розробити картографічні моделі ТЕД у регіоні;
- схарактеризувати особливості й специфіку функціональної та територіальної структури ТЕД у Запорізькому регіоні;
- застосувати SWOT-аналіз для організації ТЕД у регіоні;
- виявити проблеми й сформулювати стратегічні напрямки розвитку ТЕД у Запорізькому регіоні;
- розробити пропозиції щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів у Запорізькому регіоні.

Об'єкт дослідження – туристсько-екскурсійна діяльність у Запорізькому регіоні.

Предмет дослідження – територіальна організація ТЕД, проблеми й напрямки її розвитку та вдосконалення.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували наукові положення теорії суспільної географії, зокрема рекреаційної географії та географії туризму, що безпосередньо ґрунтуються на наукових розробках В.К. Бабарицької, Л.А. Багрової, І.Т. Балабанова, О.О. Бейдика, Ю.О. Веденіна, І.П. Герасимова, Б.В. Ємельянова, І.В. Зоріна, І.Ф. Карташевської, В.О. Квартального, М.П. Крачила, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, В.І. Мацоли, М.С. Мироненка, І.І. Пирожника, В.С. Преображенського, В.П. Руденка, Н.М. Сажневої, В.І. Стафійчука, І.Т. Твердохлебова, О.Г. Топчієва, І.М. Яковенко та ін., а також праці М.В. Багорова, М.І. Долішнього, О.М. Ігнатенка, П.О. Масляка, І.В. Смаля та ін., присвячені вивченню рекреаційних систем і комплексів адміністративних областей і регіонів України.

Методи дослідження. У процесі дослідження для виконання поставлених завдань використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи, а саме: метод системного аналізу та структурно-логічних узагальнень (дав змогу вдосконалити туристсько-екскурсійний понятійний апарат), порівняльного, факторного та статистичного аналізу (дано оцінку туристсько-екскурсійного потенціалу регіону та проведено аналіз його територіальних утворень), картографічний (складено рисунки окремих компонентів туристсько-екскурсійних ресурсів і функціональної та територіальної структури Запорізького регіону), метод типології (здійснено типізацію таксономічних одиниць у регіоні), SWOT-аналіз (виявлено ключові чинники, що є найбільш сприятливими для розвитку ТЕД у регіоні, і ті що її стримують, тобто сильні й слабкі сторони та сприятливі можливості й загрози). При обробці отриманих даних і картографічній інтерполяції застосовувалися ГІС-технології та програмне забезпечення (Excel, CoreLDRAW X3 Version 13).

При написанні роботи було використано літературні та картографічні джерела, законодавчі акти, нормативно-правові матеріали. Джерелами вихідної інформації слугували матеріали Запорізької обласної державної адміністрації (управління культури та туризму, управління архітектури та містобудування, Державного управління охорони навколишнього середовища), а також Головного управління статистики у Запорізькій області, Запорізького обласного центру охорони культурної спадщини, Запорізького обласного туристично-інформаційного центру (ЗОІЦ).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше одержано:

- дано інтегральну оцінку туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону;
- складено чотирьох рівневу схему територіальної структури ТЕД у Запорізькому регіоні;
- проведено SWOT-аналіз розвитку ТЕД у Запорізькому регіоні;
- розроблено моделі структури територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Запорізькому регіоні і функціонально-територіальної організації ТЕД у вигляді тематичних карт;

удосконалено:

- поняття ТЕД і визначено мотиваційні аспекти та чинники її формування;
- запропоновано класифікацію туристсько-екскурсійної діяльності;
- поняття туристсько-екскурсійного потенціалу регіону;
- поняття туристсько-екскурсійних ресурсів, їх компонентну й комплексну характеристики;
- методику картографування функціонально-територіальної структури ТЕД на регіональному рівні;

дістало подальшого розвитку:

– виявлення проблем і розробка стратегічних напрямків розвитку ТЕД у Запорізькому регіоні.

Практичне значення одержаних результатів.

Напрацювання дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2025 року (2010-2025 рр.), а також для суспільно-географічних досліджень територіальної організації ТЕД у регіонах обласного рангу України.

Прикладні результати й рекомендації можуть бути застосовані:

– при розробці Програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу й туризму в Запорізькій області до 2025 року;

– управлінням культури та туризму облдержадміністрації в рекламуванні ТЕД в Запорізькому регіоні для залучення додаткових інвестицій;

– управлінням архітектури та містобудування при складанні схем районного планування й генеральних планів міст;

– туристсько-екскурсійними підприємствами, пізнавально-туристичними закладами, а також лікувально-туристичними й оздоровчо-туристичними закладами для найбільш ефективного освоєння туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону та надання відповідних туристсько-екскурсійних послуг населенню;

– у навчальному процесі при підготовці бакалаврів і спеціалістів із напрямків: „Географія”, „Туризм”, „Фізична культура” та „Менеджмент організацій”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною роботою автора, у якій відображено розвиток ТЕД у Запорізькому регіоні; викладені в ній ідеї науково-методологічного змісту й практичні результати дослідження належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження було представлено у вигляді доповідей на з'їздах Українського географічного товариства (м. Луцьк, 2000, м. Чернівці, 2004, м. Київ, 2008); V Всеукраїнській науково-практичній конференції „Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення” (м. Львів, 2006), V Міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти” (м. Переяслав-Хмельницький, 2006), IX Міжнародній науковій конференції молодих учених та студентів „Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір” (м. Мелітополь, 2009), III Всеукраїнській науково-практичній конференції „Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення” (м. Херсон, 2009), Міжнародній науковій конференції „Українська історична географія та історія географії в Україні” (м. Чернівці, 2009), науковому семінарі кафедри економічної і соціальної географії та методики навчання географії МДПУ імені Богдана Хмельницького на тему: „Територіальна організація ТЕД у Запорізькому регіоні” (м. Мелітополь, 2010), V Міжнародній науково-практичній конференції „Современные достижения науки 2010” (м. Прага, 2010).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 18 наукових праць, зокрема 9 статей у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України (8 одноосібних), 8 – у матеріалах і тезах доповідей на наукових конференціях і з'їздах і 1 навчальний посібник (у співавторстві). Загальний обсяг наукових робіт 13,6 друкованих аркушів, у т.ч. у фахових виданнях 2,5 друкованих аркуша, у навчальному посібнику – 9,81 друкованих аркуша, з них одноосібно автору належить 8 друкованих аркушів.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, списку використаних джерел (179 найменувань), 17 додатків (173 сторінки), які зброшуровані окремою книгою. Повний обсяг роботи 184 сторінки, із них 152 сторінки основного тексту, з яких 141 – текстова частина. Дисертація містить 80 таблиць і 7 рисунків, з яких 2 картосхеми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі дисертації „Теоретичні основи вивчення територіальної організації туристсько-екскурсійної діяльності” визначено концептуальні підходи до організації і сутності ТЕД, запропоновано її класифікацію, проаналізовано мотиви й чинники формування; розглянуто туристсько-екскурсійні ресурси як складові туристсько-екскурсійного потенціалу території; виявлено доцільність застосування SWOT-аналізу як методу дослідження ТЕД у регіоні.

Сучасна рекреаційна географія спирається на наукові погляди М.В. Багрова, Л.О. Багрової, О.О. Бейдика, Ю.О. Веденіна, І.П. Герасимова, М.І. Долішнього, О.О. Любіцевої, П.О. Масляка, М.С. Мироненка, В.С. Преображенського, Н.М. Сажневої, В.І. Стафійчука, І.Т. Твердохлебова, О.Г. Топчієва, І.М. Яковенко та ін. Вивчали туризм як вид діяльності й туристичне господарство І.Т. Балабанов, Ф.Д. Заставний, І.В. Зорін, В.О. Квартальнов, В.Ф. Кифяк, М.П. Крачило, М.П. Мальська, В.Л. Петраневський, М.Й. Рутинський та ін. Значення екскурсійних послуг для організації рекреаційної і туристичної діяльності розкрито в роботах В.К. Бабарицької, Н.А. Гецевич, Б.В. Ємельянова, І.Ф. Карташевської, А.Я. Короткової, О.Ю. Малиновської, І.І. Пирожника та ін. Розвитку рекреації і туризму також присвячені роботи С. Соопер, J. Fletcher, J.C. Holloway, J. Maier, P. Marriott та ін.

Рекреаційна географія і географія туризму розкривають сутність понять: „туристсько-екскурсійне обслуговування” (ТЕО), яке спрямоване на задоволення рекреаційних потреб, „туристсько-екскурсійна діяльність”, в основі якої – діяльність людини у вільний час. Сприяють організації і здійсненню ТЕД різні види й форми туризму та екскурсій, які виділяються науковцями за певними ознаками. На основі їх аналізу, та доповнивши їх власними розробками, обґрунтовано класифікацію ТЕД за 27 ознаками, що дозволяє отримати достатньо широке уявлення про дану діяльність (рис. 1.2 дисертаційної роботи), визначити її типи, види та підвиди; підкреслити, що вона сприятиме виробництву якісного туристсько-екскурсійного продукту.

На мотивацію організації ТЕД значною мірою впливають природні (природно-географічні) і суспільно-географічні (соціально-економічні) умови і ресурси, які в географічній літературі вважаються чинниками територіальної організації рекреаційної галузі і які здійснюють вплив на формування й розвиток територіальних форм організації ТЕД, на спеціалізацію території та ступінь її туристсько-екскурсійного використання, напрями й види ТЕО, характер розміщення матеріально-технічної бази. Найбільш суттєвими обставинами територіальної організації ТЕД є чинники, а іншими обставинами ми називаємо „умовами”. Дія чинників носить об’єктивний характер, а умови в процесі туристсько-екскурсійного освоєння можуть змінюватись. Головними чинниками територіальної організації ТЕД є туристсько-екскурсійні потреби, які належать до тих чинників, що породжують потреби в ТЕД і пов’язують їх з процесами, які відбуваються в суспільстві. Забезпечують можливість організації ТЕД чинники, які реалізують туристсько-екскурсійні потреби. Спільно дія цих чинників визначає процес формування й розвитку ТЕО.

Формуванню та розвитку ТЕД сприяють туристсько-екскурсійні ресурси (ТЕР), які наявні або створені на певній території. Вони є основою туристсько-екскурсійного потенціалу території. У науковій літературі поняття „туристсько-екскурсійний потенціал” (ТЕП) часто ідентифікують з поняттям „курортно-рекреаційний потенціал” або „туристсько-рекреаційний потенціал”. Інтегральний ТЕП території являє собою систему, що складається з таких блоків: ресурсного складника, представленого ТЕР (природними і культурно-історичними), соціально-економічного блоку (до складу якого входить матеріально-технічна база), блоку об’єктів природно-заповідного фонду (природоохоронних територій) і інформаційного блоку (два останні виділені нами).

ТЕР можна вважати всі природні чи антропогенні геосистеми, тіла і явища природи, артефакти, яким властива споживча вартість і які можуть бути залучені до ТЕД. Об’єкти, які

є предметами зацікавлення туристів і екскурсантів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їх пізнавальні, емоційні, інтелектуальні й фізичні потреби. ТЕР слугують основою для формування туристсько-екскурсійного продукту та здійснення ТЕО.

В роботі визначено доцільність застосування методу SWOT-аналізу для оцінки ТЕП і виявлення особливостей функціональної та територіальної структури Запорізького регіону, що надалі дасть змогу спрогнозувати масштаби, форми та види ТЕД, які будуть задовольняти туристсько-екскурсійні потреби населення.

У другому розділі „**Оцінка інтегрального туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону**” подано оцінку ресурсного блоку, блоку територій та об’єктів природно-заповідного фонду, а також соціально-економічного блоку, і блоку інформаційних ресурсів які є складниками інтегрального туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону (ЗР); проведено SWOT-аналіз туристсько-екскурсійного потенціалу регіону дослідження.

Першим важливим складником ТЕП ЗР є ресурсний блок, який включає *природні, культурно-історичні ТЕР* і все соціокультурне середовище з традиціями й звичаями населення, особливостями побутової і господарської діяльності. Під *природними ТЕР* ми розуміємо природні особливості території, окремі компоненти природного середовища та їх речовинні складники, які мають сприятливі для ТЕД якісні та кількісні параметри й слугують природною основою для організації відпочинку, туризму, екскурсій, лікування й оздоровлення людей. У роботі наведена докладна характеристика природних ТЕР, зокрема рельєфу, пляжних ресурсів узбережжя Азовського моря, клімату, мінеральних вод і лікувальних грязей, гідрологічних ресурсів, ландшафтів, флори та фауни.

Організації ТЕД, в першу чергу, сприяють *культурно-історичні ТЕР* і шість населених пунктів у ЗР – Запоріжжя, Бердянськ, Гуляйполе, Мелітополь, Оріхів, Токмак, які занесені до історичних населених місць. На території ЗР на державному обліку перебуває 8304 культурно-історичних пам’яток, у тому числі 6552 – археології, 1700 – історії, 32 – монументального мистецтва, 20 – науки і техніки. З них до Державного реєстру нерухомих пам’яток України занесено 12 об’єктів культурної спадщини національного значення: 9 пам’яток археології, 3 пам’ятки історії. Зазначено, що культурно-історичні ТЕР в регіоні розміщені нерівномірно. Найбільша кількість усіх пам’яток припадає на Запорізький, Оріхівський, Бердянський і Мелітопольський райони, а найменша – на Розівський, Веселівський і Якимівський райони.

Другим складником ТЕП у Запорізькому регіоні є території та об’єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Загальна їх кількість становить 352 об’єктів (22 об’єкти мають статус державного значення, 330 – місцевого) (рис. 1). У регіоні завершується робота щодо створення Національного природного парку „Приазовський”, площею понад 79 тис. га, після чого площа ПЗФ буде складати понад 6% від загальної площі ЗР, й його можна буде віднести до регіонів з найбільшою часткою територій та об’єктів ПЗФ в Україні.

Проведена оцінка територій та об’єктів ПЗФ у межах ЗР з метою їх використання в ТЕД визначила, що площа їх складає понад 71,8 тис. га. У їх структурі виділяють 8 категорій об’єктів: 1 національний природний парк, 1 природний заповідник, 1 регіональний ландшафтний парк, 227 заказників (з них 12 державного значення), 96 пам’яток природи (в т.ч. 7 об’єктів державного значення), 3 заповідних урочища, 22 парка-пам’ятки садово-паркового мистецтва (1 державного значення), 1 зоопарк.

Рівень забезпеченості населення територіями та об’єктами ПЗФ для здійснення різноманітних видів ТЕД дорівнює 39,4 га на 1000 осіб; співвідношення між площею територій та об’єктів ПЗФ і загальною площею регіону дослідження – 2,65 %.

Найбільші показники забезпечення населення (на 1000 осіб) територіями та об’єктами ПЗФ у ЗР мають Якимівський і Василівський адміністративні райони, найменші – Великобілозерський, Пологівський, Михайлівський і Запорізький райони. До районів, які мають найбільший показник співвідношення між площею територій та об’єктів ПЗФ і загальною площею адміністративного району, належать Якимівський і Василівський райони;

до районів, які мають найменший показник цих розрахунків, Великобілозерський, Пологівський і Михайлівський.

Отже, ЗР має унікальне сполучення територій та об'єктів ПЗФ, які поряд з іншими ТЕР можуть бути залучені до ТЕД, що буде сприяти формуванню різних її тематичних напрямків.

Третім складником ТЕП ЗР є **соціально-економічний блок**. У роботі наведена докладна характеристика таких його показників: географічне й транспортно-географічне положення; населення, поселенська структура та трудові ресурси; матеріально-технічна база (в т.ч. готельне господарство, заклади культури та мистецтва (зокрема музеї), підприємства громадського харчування й торгівлі, підприємства побутового обслуговування, лікувально-туристичні й оздоровчо-туристичні заклади, туристсько-екскурсійні підприємства); екологічна ситуація.

Четвертим складником ТЕП ЗР є **блок інформаційних ресурсів** представлений – інформаційними та рекламними службами, глобальною мережею „Internet”, розгалуженою телефонною мережею, цифровими телефонними станціями, системою мобільного зв'язку, серверами електронної пошти, інформаційною мережею телебачення і радіомовлення.

Проведений SWOT-аналіз ТЕП у Запорізькому регіоні дозволяє визначити, що він має достатні можливості використання ТЕР для організації ТЕД.

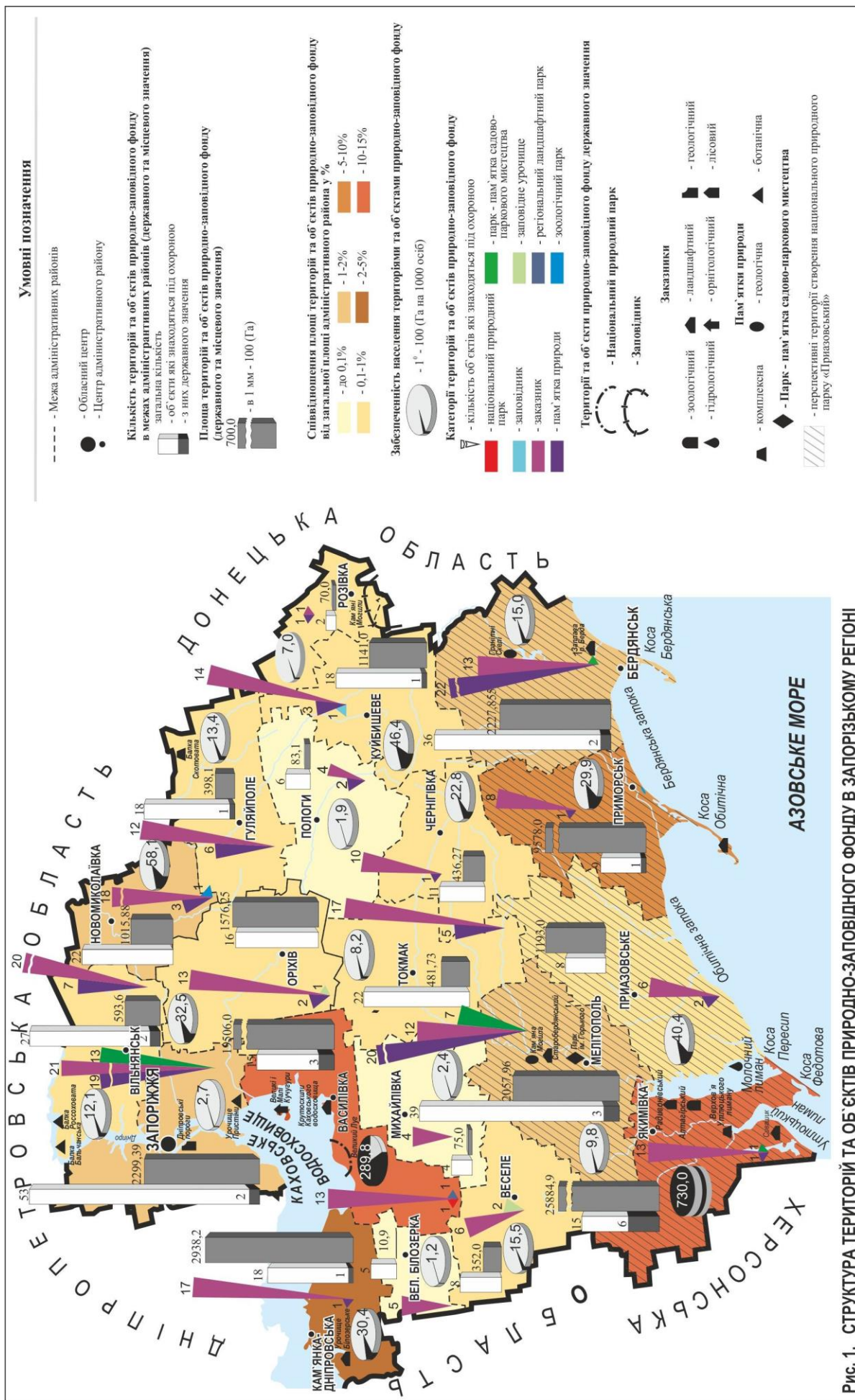

Рис. 1. СТРУКТУРА ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

У третьому розділі „Функціональна і територіальна структура туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні” виділено й схарактеризовано функціональну й територіальну структури ТЕД у регіоні дослідження; здійснено їх SWOT-аналіз.

В організації ТЕД у ЗР безпосередню участь приймають пізнавально-туристичні заклади й туристсько-екскурсійні підприємства, а опосередковану – лікувально-туристичні та оздоровчо-туристичні заклади, загальна їх кількість становить понад 2 тис. Нами систематизована функціональна структура ТЕД у Запорізькому регіоні, яка представлена 3 типами, 14 видами та 7 підвидами (рис.2).

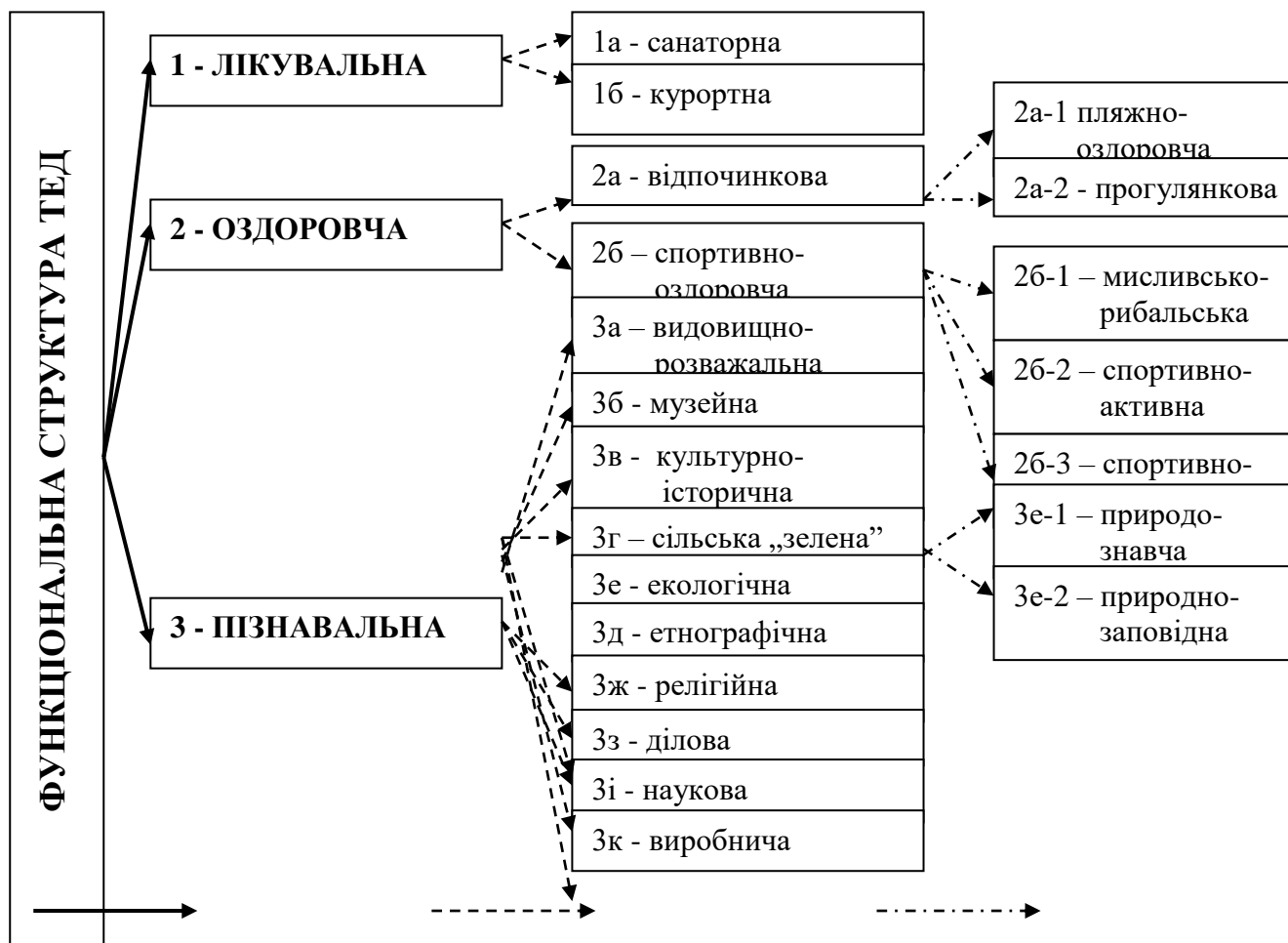

рис. 2. Систематизація функціональної структури туристсько-екскурсійної діяльності (ТЕД) в Запорізькому регіоні

Розвиток *лікувальної ТЕД* і її видів: *санаторної і курортної*, забезпечують 37 лікувально-туристичних закладів, більша частка яких сконцентрована на узбережжі Азовського моря, незначна їх кількість розташована біля Каховського водосховища і р. Дніпра. *Оздоровча ТЕД* і її види: *відпочинкова (пляжно-оздоровча в поєднанні з морськими або річковими екскурсіями й прогулянкова), спортивно-оздоровча (мисливсько-рибальська, спортивно-активна й спортивно-пасивна)* здійснюються 578 оздоровчо-туристичними закладами (з них оздоровчих – 537 одиниць і 41 туристичних). Розташування їх по території регіону не рівномірне, найбільший рівень забезпеченості у Якимівському, Бердянському, Приморському й Запорізькому адміністративних районах, незначна їх кількість знаходиться у Пологівському, Василівському, Михайлівському, Токмацькому, Кам’яно-Дніпровському, Мелітопольському, Великобілозерському, Розівському й Куйбишевському районах. Розвитку *пізнавальної ТЕД* і її видів: *видовищно-розважальної, музейної, культурно-історичної, сільської „зеленої”, екологічної (природознавчої й природно-заповідної), етнографічної,*

релігійної, ділової, наукової, виробничої сприяють 1238 пізнавально-туристичних закладів і об'єктів (з них 1159 закладів культури та мистецтва (в т.ч. 22 музеї); 22 садиби сільського „зеленого” туризму та етносадиби; 23 об'єкта духовного туризму; 12 культурно-історичних об'єктів й 22 об'єкта ПЗФ державного значення) (рис. 3). Розташування їх по території регіону не рівномірне, найбільший показник їх кількості припадає на Запорізький, Бердянський і Мелітопольський адміністративні райони, а найменший на Розівський адміністративний район.

Сприяють організації і розвитку ТЕД у ЗР функціонування *туристсько-екскурсійних підприємств*. На сьогодні у ЗР їх зареєстровано 211 (кількість працівників складає 1,1 тис. осіб, дозвіл на право здійснювати туристичний супровід мають 60 екскурсоводів). Слід відзначити нерівномірність їх розміщення в межах регіону, найбільша концентрація спостерігається у Запорізькому, Бердянському, Мелітопольському та Якимівському адміністративних районах, а найменша у Токмацькому, Приморському, Кам'янко-Діпровському і Василівському районах, в інших вони в загалі відсутні. Суб'єктами туристичної діяльності обслуговано 120,1 тис. туристів і 92,8 тис. екскурсантів. За останні роки збільшилася кількість туристів, які здійснюють подорожі з метою дозвілля й відпочинку, пізнавальної діяльності, зі спортивно-оздоровчою та лікувальною метою в поєднанні з ТЕД. Майже в 2,5 рази зменшилась кількість туристів, метою яких була служба, ділова подорож, бізнес-тур і навчання, заняття спеціалізованим туризмом.

Характер туристсько-екскурсійної спеціалізації та ступінь її розвитку, рівень туристсько-екскурсійної освоєності території, наявність ТЕР, їх територіальні комбінації, схожість проблем перспективного розвитку окремих території з позиції розвитку ТЕД, і принцип єдності виділення таксономічних одиниць різного ієрархічного рівня з адміністративно-територіальним поділом, дозволив нам скласти загальну чотирьох рівневу схему ***територіальної структури ТЕД в ЗР***. Регіональному рівню відповідає *рекреаційний макрорайон*; мезорівню – *туристсько-екскурсійні райони*; мікрорівню – *курорти, туристсько-екскурсійні вузли, туристсько-екскурсійні центри, туристсько-екскурсійні пункти*; локальному рівню – *туристсько-екскурсійні підприємства*.

Головними утвореннями територіальної структури ТЕД у ЗР є *туристсько-екскурсійні райони* (Запорізько-Придніпровський, Центрально-

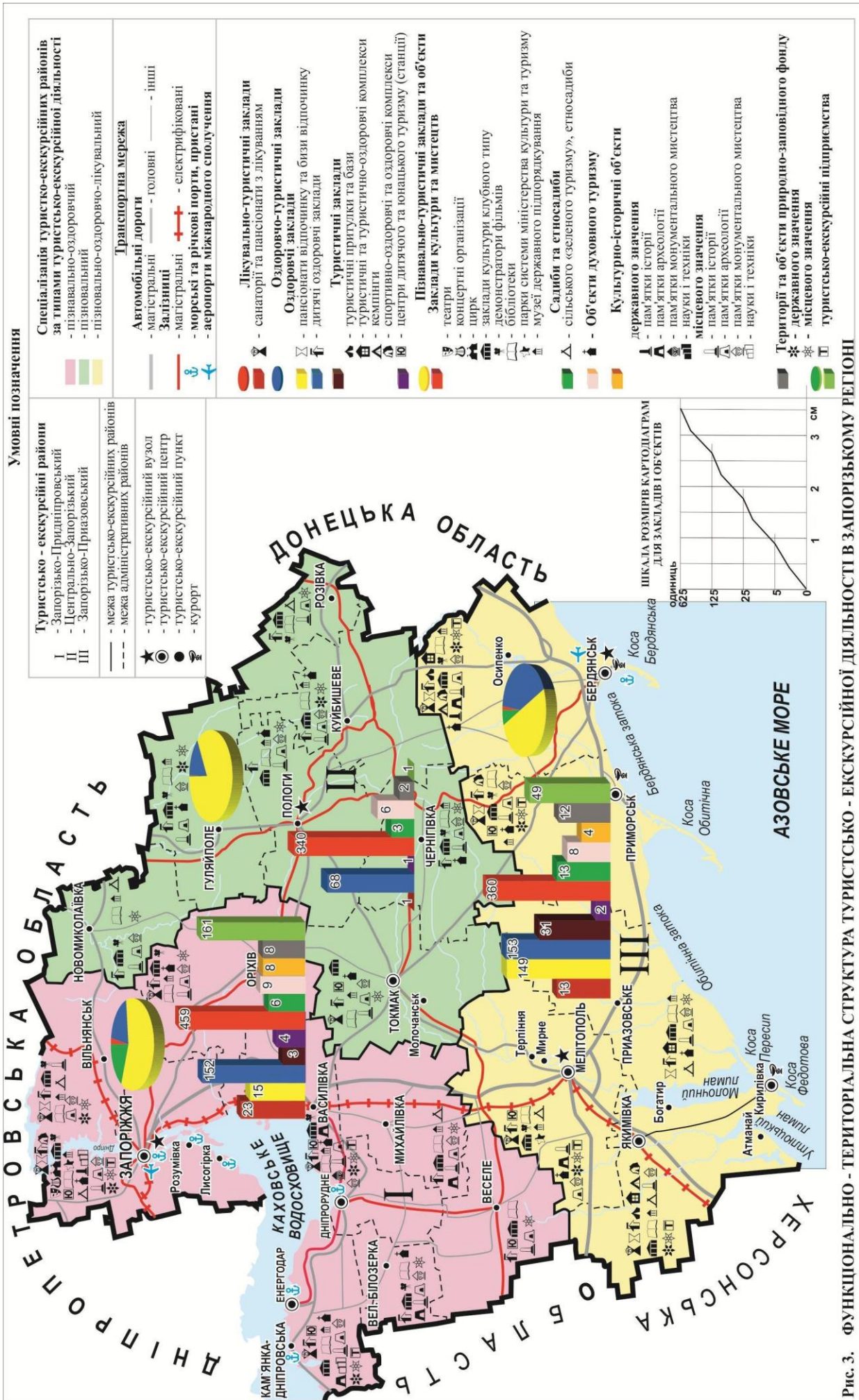

Рис. 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

Запорізький, Запорізько-Приазовський), які є частиною рекреаційного макрорайону, що відповідає обласному рівню. Вони мають певні межі і охоплюють кілька адміністративних районів; володіють певною привабливістю для туристів, мають об'єкти туристсько-екскурсійного інтересу; пропонують та надають необхідний набір туристсько-екскурсійних послуг. Особливістю територіальної структури ТЕД у ЗР є нерівномірність розміщення її елементів (рис. 3). Основні структурні елементи – *туристсько-екскурсійні вузли й центри* – сформувались уздовж р. Дніпра, Каховського водосховища та в межах Запорізького Приазов'я; *курорти* розташовані тільки на узбережжі Азовського моря. *Туристсько-екскурсійні пункти* та одиничні туристсько-екскурсійні підприємства є в кожному адміністративному районі ЗР. Окрім того, всі таксономічні одиниці територіальної структури нами додатково систематизовані за функціональними типами ТЕД на *пізнавальні, пізнавально-оздоровчі та пізнавально-оздоровчо-лікувальні*.

Для розвитку ТЕД найбільше значення має ***Запорізько-Придніпровський пізнавально-оздоровчий туристсько-екскурсійний район***, розташований у північній і північно-західній частинах ЗР уздовж р. Дніпра й Каховського водосховища. Охоплює території Запорізького, Вільнянського, Орхівського, Василівського, Михайлівського, Веселівського, Великобілозерського, Кам'яно-Дніпровського адміністративних районів і займає площу 10,1 км². Чисельність населення – 1163,6 тис. осіб. Найбільшим територіальним утворенням є *Запорізький пізнавально-оздоровчий туристсько-екскурсійний вузол* з „ядром” у м. Запоріжжі, якому належить провідна роль, і який виконує функції *туристсько-екскурсійного центру*. Виділяються також ще 2 *пізнавальні туристсько-екскурсійні центри* – *Дніпрорудненський і Енергодарський*; 9 *туристсько-екскурсійних пунктів*, з яких 6 – *пізнавально-оздоровчих*: *Василівський, Вільнянський, Розумівський, Лисогірський, Орхівський, Кам'яно-Дніпровський* і 3 *пізнавальних* – *Великобілозерський, Веселівський і Михайлівський*. Формуванню цього району сприяє вигідне економіко-географічне положення, наявність значного туристсько-екскурсійного потенціалу: 161 туристсько-екскурсійне підприємство; 490 пізнавально-туристичних закладів і об'єктів; 174 оздоровчо-туристичних заклади (з яких 167 оздоровчих і 7 туристичних закладів); 23 лікувально-туристичних заклади. Велика концентрація пам'ятних і історичних місць, культурних об'єктів, територій та об'єктів ПЗФ сприяють проведенню різних видів ТЕД (у т.ч. тематичних екскурсій), привертають увагу своєю значущістю і відіграють важливу роль у процесі патріотичного виховання населення.

Центрально-Запорізький пізнавальний туристсько-екскурсійний район розташований у північній і північно-східній частині ЗР. Більша його частина знаходиться в межах Приазовської височини. Охоплює території Новомиkolaївського, Гуляйпільського, Розівського, Пологівського, Куйбишевського, Чернігівського та Токмацького адміністративних районів і займає площу 8,1 тис. км². Чисельність населення – 202,7 тис. осіб. Туристсько-екскурсійний потенціал сприяє здійсненню оздоровчої і пізнавальної ТЕД, яка є провідною. Основним формувальним ядром є *Пологівський пізнавальний туристсько-екскурсійний вузол і Токмацький пізнавальний туристсько-екскурсійний центр*; виділяються також 4 *пізнавально-оздоровчі* – *Гуляйпільський, Новомиkolaївський, Молочанський, Чернігівський* та 2 *пізнавальні* – *Куйбишевський і Розівський туристсько-екскурсійних пункти*. Організацією ТЕД займаються: 1 туристсько-екскурсійне підприємство, що значно лімітує масштабний її розвиток; 351 пізнавально-туристичний заклад; 69 оздоровчо-туристичних закладів (68 оздоровчих і 1 туристичний); 1 лікувально-туристичний заклад. Для оптимізації різних видів ТЕД необхідна реконструкція та зміцнення матеріально-технічної бази, зокрема готельного господарства, створення нових спеціалізованих туристсько-

екскурсійних підприємств і на їх основі розширення набору туристсько-екскурсійних послуг для місцевих і приїжджих туристів і екскурсантів.

Запорізько-Приазовський пізнавально-оздоровчо-лікувальний туристсько-екскурсійний район розташований на півдні ЗР. Охоплює територію Бердянського, Приморського, Приазовського, Мелітопольського та Якимівського адміністративних районів, займає площу 8,9 тис. км². Чисельність населення становить 454,9 тис. осіб. Особливістю даного району є його географічне положення, яке сприяє формуванню відповідної спеціалізації ТЕД. Південна частина району окреслена акваторією Азовського моря. Західна частина багата на лимани, східна характеризується значною концентрацією водосховищ, ставків. Наявність водних ресурсів сприяє здійсненню водних підвидів ТЕД як оздоровчого, так і лікувального типів.

Основними формувальними ядрами розвитку ТЕД є *Мелітопольський пізнавально-оздоровчий туристсько-екскурсійний вузол і Бердянський пізнавально-оздоровчо-лікувальний туристсько-екскурсійний вузол*, а також курорти „Бердянськ”, „Кирилівка”, „Приморськ”. Мікрорівень представлений *туристсько-екскурсійними центрами з яких: 2 пізнавально-оздоровчі – Мелітопольський і Якимівський, 3 пізнавально-оздоровчо-лікувальні – Бердянський, Приморський і Кирилівський; туристсько-екскурсійними пунктами з яких: 2 пізнавально-оздоровчі – Приазовський і Алтагирський; 4 пізнавальні – Осипенківський, Мирненський, Терпнівський і Атманайський.* Провідними *туристсько-екскурсійними підприємствами* є 49 туристичних фірм. ТЕД також здійснюють: 397 пізнавально-туристичних закладів і об'єктів; 335 оздоровчо-туристичних заклади (302 – оздоровчих і 33 туристичних); 13 лікувально-туристичних закладів. Отже, більшість територіальних утворень даного району спрямована на надання оздоровчо-лікувальних послуг населенню, але наявність значних пізнавальних ТЕР і пізнавально-туристичних закладів, які надають туристсько-екскурсійні послуги сприяють розвитку пізнавальної ТЕД.

Проведений SWOT-аналіз дав змогу визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози щодо функціональної і територіальної структури ТЕД у ЗР.

У четвертому розділі **„Проблеми та стратегічні напрямки розвитку туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні”** виявлено проблеми розвитку ТЕД у ЗР: відсутність єдиного координованого спеціалізованого механізму освоєння територій регіону, генеральних планів їх забудови; неоптимальна структура пропозицій на ринку туристсько-екскурсійних послуг, недосконалість системи ТЕО; нестача достатньої кількості інформаційних центрів і центрів просування туристсько-екскурсійного продукту; зменшення інвестиційних пропозицій; погіршення екологічної ситуації внаслідок впливу техногенних чинників.

Стратегічними напрямками сталого розвитку ТЕД у ЗР пропонуємо як оптимальні визнати такі: встановлення і підтримка рівноваги між збереженням природних, історико-культурних ТЕР, територій та об'єктів ПЗФ та економічними інтересами й соціальними потребами; створення сприятливих умов для формування якісного туристсько-екскурсійного продукту. З цією метою у дослідженні: визначено пріоритетні напрямки розвитку туристсько-екскурсійних типів діяльності й структурні перетворення територіальних елементів у туристсько-екскурсійних районах; розроблено поетапну програму розвитку туристсько-рекреаційної галузі й ТЕД у ЗР; запропоновано нові туристсько-екскурсійні маршрути.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу літературних джерел і наукових наробок у галузі рекреаційної географії, географії туризму та екскурсознавства в роботі надано визначення „ТЕД” як одного з видів подорожей і відпочинку, що здійснюється з

пізнавальною метою, ознайомлення з культурно-історичними визначними пам'ятками, з унікальними природними об'єктами та явищами, а також з метою оздоровлення й задоволення духовних потреб населення. Для більш оптимальної організації ТЕД запропонована класифікація ТЕД за 27 ознаками.

2. Нами сформульовано поняття ТЕР, до яких відносимо компоненти природного середовища, антропогенні об'єкти та культурно-історичні (суспільно-історичними) ресурси, які завдяки пізнавальній функції, унікальності, історичності, естетичності й художній цінності, оригінальності, оздоровчого значення можуть бути використані для розвитку різних типів і видів ТЕД і залучені до туристсько-екскурсійного процесу.

3. ТЕР в сукупності утворюють інтегральний ТЕП території, під яким ми розуміємо можливості (потужності) тієї або іншої території задовольняти туристсько-екскурсійні потреби населення. Він являє собою систему, що складається з таких блоків: ресурсного, представленого ТЕР (природними і культурно-історичними), соціально-економічного блоку, до складу якого входить матеріально-технічна база, блоку об'єктів природно-заповідного фонду (природоохоронних територій), а також блоку інформаційних ресурсів. У роботі надано оцінку інтегрального ТЕП Запорізького регіону і виявлено вплив різних ресурсних блоків на організацію ТЕД.

4. Здійснена систематика функціональної структури ТЕД у межах ЗР, яка представлена 3 типами: лікувальним, оздоровчим і пізнавальним; 14 видами та 7 підвидами.

5. Розроблена схема районування території ЗР і визначено 40 елементів територіальної структури ТЕД: 3 туристсько-екскурсійні райони, 4 туристсько-екскурсійні вузли, 3 курорти, 9 туристсько-екскурсійних центрів і 21 туристсько-екскурсійний пункт, які додатково систематизовані за функціональними типами ТЕД (пізнавальні, пізнавально-оздоровчі та пізнавально-оздоровчо-лікувальні).

6. Наведена докладна характеристика туристсько-екскурсійних районів ЗР. За сукупністю показників визначено, що найбільш сприятливі умови для розвитку ТЕД мають Запорізько-Придніпровський пізнавально-оздоровчий і Запорізько-Приазовський пізнавально-оздоровчо-лікувальний туристсько-екскурсійні райони, а найменш сприятливі – Центральнo-Запорізький пізнавальний туристсько-екскурсійний район.

7. Проведений SWOT-аналіз засвідчив наявність у ЗР значного рекреаційного і туристсько-екскурсійного потенціалу для розвитку ТЕД. Разом з тим, було виявлено, що сучасна матеріально-технічна база й туристсько-екскурсійна інфраструктура не цілком відповідають оптимальним вимогам організації ТЕО.

8. В роботі виявлено, що актуальною проблемою управлінської діяльності в туристсько-екскурсійній і рекреаційній сферах регіону сьогодні є проведення моніторингу наявної інфраструктури та розробка перспективної моделі функціонування туристсько-екскурсійної галузі.

9. У дослідженні визначено й сформульовано стратегічні й пріоритетні напрямки розвитку ТЕД у ЗР до 2025 р. у контексті „Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р., „Стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні” та Генеральної схеми планування території України до 2031 р.; розроблено пропозиції щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів. Визначено три етапи розвитку ТЕД у ЗР на період до 2025 р.: I етап – 2010-2015 рр., II етап – 2016-2020 рр., III етап – 2021-2025 рр.

Для досягнення Запорізьким регіоном державного, європейського або світового рівнів ТЕО запропоновано розширити асортимент і поліпшити якість туристсько-екскурсійних послуг; створити сучасну матеріально-технічну базу й систему кваліфікованого кадрового забезпечення; залучити активні інвестиції до туристсько-

екскурсійної сфери для підвищення рівня її конкурентноздатності на вітчизняному й світовому ринку тощо.

Першочерговими заходами, необхідними для розвитку ТЕД у регіоні дослідження, ми вважаємо модернізацію наявних туристсько-екскурсійних об'єктів; створення й функціонування високорентабельних туристсько-екскурсійних підприємств на базі впровадження сучасних технологій світового туризму; освоєння нових територій, які мають ТЕП; розробку на цих територіях нових туристсько-екскурсійних маршрутів та ін.

Стратегічними орієнтирами розвитку ТЕД у ЗР повинно також стати: вдосконалення управління туристсько-рекреаційними галузями; накопичення необхідної інформації про ТЕП регіону; нарощування обсягів надання туристсько-екскурсійних і оздоровчих послуг тощо.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Арсененко І. А. Суспільно-рекреаційні системи як об'єкт дослідження рекреаційної географії / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 193–199.

2. Арсененко І. А. Суспільно-рекреаційне дослідження Запорізької області / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 109–114.

3. Арсененко І. А. Чинники формування локальних суспільно-рекреаційних систем (на прикладі курорту „Кирилівка”) / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко, Т. О. Орловська // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 173–179. (Особистий внесок автора у характеристиці суспільно-рекреаційних систем і її типів).

4. Арсененко І. А. Визначення чинників, які впливають на туристсько-екскурсійне обслуговування в суспільній територіально-рекреаційній системі / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2003. Вип. 10. – С. 54–62.

5. Арсененко І. А. Туризм и экскурсии: понятия, классификация / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2005. Вип. 13. – С. 241–247.

6. Арсененко І. А. Особливості розвитку туристсько-екскурсійної діяльності на ринку туризму (на прикладі Запорізької області) / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2006. Вип. 16. – С. 196–200.

7. Арсененко І. А. Сучасні основи організації туристсько-екскурсійної діяльності / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2007. Вип. 18. – С. 195–199.

8. Арсененко І. А. Мотиваційні аспекти організації туристсько-екскурсійної діяльності / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2009. Вип. 10 (20). – С. 70–76.

9. Арсененко І. А. Критерії і показники конкурентоспроможності туристичного підприємства / І. А. Арсененко // Географія і сучасність : зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп.ред. В.В.Загородній. – К., 2009. Вип. 22. – С. 23–26.

Навчальний посібник:

1. Арсененко І. А. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять) : навч. посіб. / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко. – Мелітополь : „Люкс”, 2007. – 254 с. (Особистий внесок автора в формулюванні термінів і понять від літери А до літери М, а також понять і термінів на літеру Т).

Інші публікації:

1. Арсененко І. А. Територіальна організація суспільно-рекреаційної системи / І. А. Арсененко // Україна та глобальні процеси: географічний вимір : зб. наук. праць: в 3-х т. – Київ-Луцьк : Ред.-вид. Відд. „Вежа” Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т. I. – С. 383–384.

2. Арсененко І. А. Методы оценки природных ресурсов для организации туристско-экскурсионной деятельности / І. А. Арсененко, Л. М. Донченко // Україна: географічні проблеми сталого розвитку : зб. наук. праць: в 4-х т. – К. : ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 2. – С. 165–166. (Особистий внесок автора в характеристиці психолого-естетичного і технологічного типів оцінювання природних ресурсів для організації рекреаційної та туристсько-екскурсійної діяльності).

3. Арсененко І. А. Проблеми та перспективи розвитку туристсько-екскурсійної діяльності в регіональній туристичній системі Запорізької області / І. А. Арсененко // Гуманітарний вісник. ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: спец. вип.: Педагогіка [наук.-теор. зб.] – Тернопіль : Видавництво Астон, 2006. – С. 198–203.

4. Арсененко І. А. Туристсько-екскурсійне районування Запорізького Приазов'я / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 11-12 травня 2006 р.) – Львів : ЛДІФК, 2006. – С. 69–71. (Особистий внесок автора у визначенні просторового поєднання територій різного призначення для організації туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому Приазов'ї).

5. Арсененко І. А. Оцінка потенціалу природоохоронних територій Запорізької області для розвитку туристсько-екскурсійної діяльності / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. праць. – Херсон : П. П. Вишемирський, 2009. – С. 390–395. (Особистий внесок автора в оцінці типів природоохоронних об'єктів в межах Запорізької області, і визначенні перспективних території природно-заповідного фонду для ТЕД).

6. Арсененко І. А. Оцінка історико-культурно потенціалу Запорізької області / І. А. Арсененко // Гуманітарний вісник. ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: спец. вип.: Педагогіка [наук.-теор. зб.] – Переяслав-Хмельницький, ПП „СКД”, 2009. – С. 136–138.

7. Арсененко І. А. Теоретические подходы к изучению и функционированию рынка туристско-экскурсионных услуг / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко // Moderní vymoženosti vědy -2010: Materiály V mezinárodní vědecko-praktická konference (27 ledna-05 února 2010 roku) - Díl 14. Chemie a chemická technologie. Ekologie. Zeměpis a geologie. Zemědělství. Zvěrolékařství: Praha. Publishing House „Education and Science”. – С. 51–53. (Особистий внесок автора запропонована схема функціонування ринку туристсько-екскурсійних послуг, надана її характеристика).

8. Арсененко І. А. Ресурсоутворення як складова туристсько-екскурсійного потенціалу території / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко // Гуманітарний вісник. ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: спец. вип.: Педагогіка [наук.-теор. зб.] – Переяслав-Хмельницький ПП „СКД”, 2010. – С. 208–210. (Особистий внесок автора в обґрунтуванні теоретичних

аспектів визначення туристсько-екскурсійних ресурсів і структури туристсько-екскурсійного потенціалу території).

АНОТАЦІЯ

Арсененко І. А. Територіальна організація туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Одеський Національний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2010.

Дисертаційна робота присвячена питанням організації туристсько-екскурсійної діяльності в регіоні на основі використання наявних туристсько-екскурсійних ресурсів.

У дослідженні дано оцінку інтегрального туристсько-екскурсійного потенціалу Запорізького регіону. Проаналізовано функціональну та територіальну структури туристсько-екскурсійної діяльності. Здійснено SWOT-аналіз регіону для потреб туристсько-екскурсійної діяльності. Визначені й сформульовані стратегічні й пріоритетні напрями розвитку туристсько-екскурсійної діяльності в регіоні, розроблено пропозиції щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів.

Ключові слова: туристсько-екскурсійна діяльність; туристсько-екскурсійні ресурси; інтегральний туристсько-екскурсійний потенціал території; функціональна та територіальна структура туристсько-екскурсійної діяльності; туристсько-екскурсійний район, туристсько-екскурсійний вузол, туристсько-екскурсійний центр, туристсько-екскурсійний пункт.

АННОТАЦИЯ

Арсененко И. А. Территориальная организация туристско-экскурсионной деятельности в Запорожском регионе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Одесский Национальный университет имени И.И. Мечникова. – Одесса, 2010.

Диссертационная работа посвящена вопросам организации туристско-экскурсионной деятельности в регионе на основе использования существующих туристско-экскурсионных ресурсов.

В работе дана оценка интегрального туристско-экскурсионного потенциала Запорожского региона. Проанализирована функциональная и территориальная структуры туристско-экскурсионной деятельности. Осуществлен SWOT-анализ региона для потребностей туристско-экскурсионной деятельности. Определены и сформулированы стратегические и приоритетные направления развития туристско-экскурсионной деятельности в регионе, разработаны предложения по организации туристско-экскурсионных маршрутов.

Ключевые слова: туристско-экскурсионная деятельность; туристско-экскурсионные ресурсы; интегральный туристско-экскурсионный потенциал территории; функциональная и территориальная структура туристско-экскурсионной деятельности; туристско-экскурсионный район, туристско-экскурсионный узел, туристско-экскурсионный центр, туристско-экскурсионный пункт.

SUMMARY

Arsenenko I.A. Territorial organization of tourism-excursion activities of Zaporozhye region. – Manuscript.

The thesis on scientific degree competition of geographical sciences candidate on speciality 11.00.02 – economical and social geography. – Odessa National named after Mechnikov University. – Odessa, 2010.

The thesis is devoted to the organization of tourism-excursion to activities in the region through the use of existing tourism and sightseeing resources.

We evaluated the integrated tourism-excursion potential of Zaporozhye region. We analyzed the functional and spatial structure of tourism-excursion activities. Carried out a SWOT-analysis of the region for the needs of tourism-excursion activities. Identify and articulate strategic and priority areas for development tourism-excursion activities in the region, developed proposals for the organization of tourism routes.

Keywords: tourism-excursion activities, tourism and sightseeing resources; integrated tourism-excursion potential territory, functional and spatial structure of tourism-excursion activities, tourism-excursion area, tourism-excursion site, tourism-excursion center, tourism-excursion point.

Підписано до друку 2010. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк. „RISO”.
Ум. друк. арк. . Тираж 100 прим. Зам. №

Друкарня і видавництво „Люкс” ЧП Верескун
(свідоцтво ДК-1125 від 21.11.2002)
72312, м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 10
Тел.: (06192) 6-88-38